

„Ilja Sainer ve své tvorbě ztvárňuje svět v podobě lidské existence i svět určující lidskou dimenzi. Zkoumá před–rozumové vrstvy společenského vědomí, jednotlivé archetypy ve vědomí člověka, jejich úlohu a projevy v duchovním životě společnosti.“ Jiří Brabec

Narodil se 15. října 1947 v Chomutově. Zde žil do svých pěti let, kdy se rodina kvůli jeho astmatu a alergiím rozhodla opustit kraj s velmi znečištěným prostředím a přesídlit do Prahy. Maminka Josefa, rozená Hönigová, byla z obchodnické rodiny a prodávala v textilu. Jeho otcem byl básník, novinář, spisovatel a vydavatel Vladimír Sainer. Po nuceném odchodu z novin Obrana lidu roku 1969 založil Nejmenší Nezávislé Nakladatelství, v němž pod hlavičkou Svazu bibliofilů vydával malé náklady knih. S uměním se proto Ilja setkával již od dětství.

Od čtrnácti let navštěvoval kurzy kreslení v Obecním domě a Parku kultury a oddechu Julia Fučíka v Praze pod vedením akademického malíře Jindřicha Koukolského. Dále pokračoval na Lidové škole umění v Praze 4 u akademického malíře Miloše Antonoviče a Václava Maška. Maturoval v roce 1966 na Všeobecné vzdělávací škole v Praze 4. Několikrát se pokusil přihlásit se na Akademii výtvarných umění, avšak neúspěšně, proto cestoval po Slovensku a pracoval příležitostně u Geodetického ústavu. Začal studovat obor vodní stavby na ČVUT v Praze, ale studium nedokončil. V roce 1968 přešel na Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze a studoval obor matematika, výtvarná výchova u profesorů Ladislava Lietgeba a Karla Šmída. Absolvoval roku 1972.

Poté pracoval šest let v Krátkém filmu Praha ve Studiu Jiřího Trnky. Jako výtvarník a animátor se zde podílel na realizaci skoro osmdesáti krátkometrážních snímků. Dle názoru odborníků byl velmi talentovaný, ale jeho to táhlo k vlastní tvorbě, a proto ze studia odešel a začal volně tvořit. Vykonával zároveň manuální zaměstnání, jako například v letech 1981–1988 dělník v Pražských vodárnách, myl výlohy a uklízel v nemocnici nebo v činžovních domech pod hlavičkou společnosti Úklid hlavního města Prahy a Okresního podniku služeb Úvaly. Jednak se tím chránil proti uvěznění za příživnictví, které v socialistickém režimu hrozilo všem nezaměstnaným, zároveň se tak udržoval v dobré fyzické kondici. Po návratu ze zaměstnání se odebíral do svého suterénního karlínského ateliéru a zde v částečné izolovanosti před vnějším světem mohl tvořit.

V letech 1968–1973 a 1979–1981 žil a tvořil v Brandýse nad Labem. Mezi lety 1978–1989 se evidoval v Českém fondu výtvarných umění. V letech 1989–90 byl členem Svazu českých výtvarných umělců, později Unie výtvarných umělců. Pro svou osobitost a neústupnost v názorech nebyl oblíbeným autorem režimu, což se projevovalo v drobných i ve větších ústřích. Například nemohl volně vystavovat či prodávat svá díla. Ta ani nebyla nakupována státními institucemi a galeriemi, nebo jen ve velmi omezené míře na základě osobních kontaktů a sympatií.

První manželství uzavřel s Marcelou Sainerovou, rozenou Cyprovou. Z něj se narodil syn Patrik (1973). Manželství se po třech letech rozpadlo a exmanželka dosáhla i soudního zákazu styku s dítětem, proto se otec a syn setkali a budovali společný vztah, až když byl syn dospělý, Patrik otce sám vyhledal. Z druhého manželství, uzavřeného roku 1981 s Evou Sainerovou, se narodily dcery Jana (1982) a Nina (1984). I toto manželství dospělo k zániku, ale o rodinu se Sainer stále staral a takřka dospělé dcery se snažil dále vychovávat.

Počáteční díla, vytvořená ještě bez cyklické provázanosti, shrnul pod název **Kompozice a studie** (1961–1975) a **Konfigurace a studie** (1975–1978). V nich nacházíme velmi nápadité kubistické i barokní zobrazování modelu. Začíná se zde objevovat asambláž, později Sainerova oblíbená technika, která s pomocí různých předmětů dodává dvojrozměrnému obrazu třetí, prostorový rozměr.

Prvním cyklem, vytvořeným na volné noze, byly **Boty** (1978–1981). Zde rozvinul téma bot a opustil linii „hezkých obrazů“. Naproti tomu se v jeho obrazech objevují naléhavá společenská témata v burcujícím podání. Jak napsal Václav Formánek: „*Sainer nechce jen dělat umění, chce křičet na poplach, a jelikož slova mluveného jazyka jsou slabá, hledá jazyk barevných a plastických tvarů, který je účinnější a přiměřený vrozenému typu jeho imaginace.*“

Další cyklus **Terče** (1978–1981) vychází z ikonografie českého gotického umění a propojuje jej s motivem terče. Zdokonaluje výmluvnost symbolů, kterými doplňuje malby pro větší a drsnější vliv na diváka a na jeho psychiku.

Z názvu Čtvrté knihy Mojžíšovy použil označení pro svůj další cyklus **Numeri** (1981–1983). Figurální obrazy a asambláže doplňuje číselným označením a znovu používá motiv terče. Zvyšuje syrovost a naléhavost výpovědi, aby tím diváka přiměl položit si i nepříjemné otázky.

Tyto cykly jsou pojaty jako trilogie, propojená konkrétně vyjádřenou protiválečnou a civilizační tematikou.

Přechod k abstraktnímu a duchovnějším vidění světa představují další cykly **Biorytmy** (1983–1985). Spojuje je zobrazování biorytmů lidského života, jeho stadií a projevů. Zároveň zejména v dílech souboru **Bioprostory** (1985–1988) zohlednil lidské hledání prostoru k životu na zemi i dotek nekonečného vesmíru a komunikaci s ním.

Proměnu ztvárnění svých myšlenek a nápadů charakterizoval takto: „*Napřed jsem hledal odpověď na otázku, jak výtvarnými prostředky postihnout univerzum, celek obsažený v části, věčné v pomíjivém. Jak z okamžitého stavu (výtvarným záznamem) vytvořit celkový obraz (výtvarný model světa)... Kresbu či obraz chápu jako fragment univerza, pochopení příčin a smyslu jevů. U objektů navíc se nabízí jejich použití jako prvků, které lze řadit do variabilních sestav s univerzálním modulem – vesmír i život jako úžasná stavebnice.*“

Roku 1989 se spolu s Jaroslavem Drahokoupilem, Ivanou Smažilovou a Ivanem Uhlířem stal členem uskupení nazvaného Klacci, s nímž uskutečnil několik společných výstav.

Jasnými symboly kříže, hřebů i typických barev je charakterizován soubor děl s názvem *Fragmenty* (1987–1995), znázorňující témata křesťanství a ukřižování. V souvislosti s tímto souborem je třeba zmínit důležitou životní okolnost. Roku 1995 Sainer po dlouhém boji přišel o svůj ateliér, dům, v němž sídlil, byl totiž vrácen restituentce. Vysílen ze zápasu o své útočiště tento cyklus chvatně dokončil. Tím, že *Fragmenty* vznikaly tak dlouho, zachycují totalitní léta i zásadní společenské změny z konce osmdesátých let a uvolnění řádu po sametové revoluci.

Souběžně vznikl cyklus *Untitled* (1983, 1990–1993), jehož základ tvoří matematické sítě a geometrické tvary. Obrazy jsou inspirovány spiritualitou, mystikou a orientálními filozofii. Tisíce hřebíků reflektují křížovou cestu života umělce samotného i společenských proměn.

V devadesátých letech obohatil portfolio svých děl o další druh. Pod hlavičkou Nejmenšího Nezávislého Nakladatelství nebo vlastními náklady vyšlo několik knih s jeho ilustracemi, např. Polibky a políčky, aneb, Zpropadené múzy Jiřího Žáčka (1994), Sčítání a Slova na lodyhách Jaroslava Schnercha (1993, 1994), Succubus, aneb, Běs sviňavý ženský Honoré de Balzaca (1995) a Borokosy. Řeči na mezi Pavla Boška (1996).

Kabalou a povodněmi je prostoupen poslední a nejmladší cyklus *Ostrov* (1995–2003). Evokuje ostrov obtékaný vodou jako symbolem kolektivního vědomí lidstva či izolované objekty nebo zvláštní jantry a mandaly. Obrazy lze nazírat jako odraz třech vrstev našeho vědomí – archetypy, fakta a ideje. Obsah je zašifrován numericky, geometricky, v barevných vztazích i v použitých texturách malby.

Celým Sainerovým dílem se jako červená niť vine kritická reflexe společnosti a jejích proměn. Jak to sám vyjádřil: „*Současná konzumní společnost trpí zejména nihilismem/ignorancí a popíráním hodnot mravních, společenských apod./a utilitarismem/hlavním cílem je prospěch, užitek v rovině spotřeby. Toto onemocnění Duše světa nelze léčit ještě větším Konzumem a snahou dosahovat vyšší úrovně ve vývoji Růstem Růstu.*“

Zvláštní postavení mají obrazy zahrnuté do cyklu *Reminiscence – Zátíší s loutnou* (2000–2004). Loutna, symbol ženy, hudby i něhy, oblíbená v jeho pracích ze sedmdesátých let, se vrací, aby byla znovu zpracována v neobvyklých variacích i novým stylem, a znamená návrat ke stylu krásné malby.

Sainerovo nadání i úsilí byly nesporné a odbornou kritikou vysoce hodnocené, proto se mu i přes nepřízeň bývalého režimu dařilo a uspořádal úctyhodné množství samostatných i kolektivních výstav. Jak sám zveřejnil: „*Ke dni 31. 12. 2005 je ve 33 státních galeriích a institucích v ČR a v zahraničí více než 325 kreseb, obrazů a objektů z celé tvorby od roku 1961.*“

V novém tisíciletí na něj dolehly zdravotní i existenční starosti. Nejvíce o tom vypovídá jeho vlastnoručně vydané dílo *Hodokvas* (2003). V autorském textu sdružil svou korespondenci s ministerstvem kultury při neúspěšné snaze o získání příspěvku v tíživé finanční situaci a následné komentáře k této situaci. Z textu jednoznačně vyznívá zklamání porevoluční dobou, kterou si tak moc

přál. Měl od ní velká a někdy až idealistická očekávání a realita ho bohužel svou plytkostí a zaslepeností ziskem velmi zarmoutila.

K šedesátému výročí narození uspořádal v Památníku Terezín roku 2007 retrospektivní výstavu pod názvem Citadela II. Jak uvedla Olga Šimůnková, motiv citadely evokuje „*existenciální pocit člověka, který se ocitl ve společenské izolaci, v materiální nouzi, a který se přesto neuchýlil do pohodlí omamujících snů, alibismů a nenávisti, ale naopak začal tvořit.*“

Jeho zdravotní stav se velmi rychle zhoršoval po nepovedené operaci krční páteře. Měl silné bolesti a postupovalo znecitlivění končetin. Prognóza byla velmi nepříznivá a zahrnovala i úplné ochrnutí. Prohlubující se problémy vyřešil 25. 3. 2008 dobrovolným odchodem ze života.

S dílem tohoto autora se lze podrobně seznámit ve stálé expozici nazvané **Hvězdy a ostrovy** na točitém schodišti ve Hvězdářské věži Oblastního muzea v rodném Chomutově.

Na závěr citace autora textu z jednoho Sainerova katalogu, Stanislava Děda: „*Každý z nás potkává své demony, jejichž síla mizí, dokážeme-li je pojmenovat. To Ilja Sainer činí s až provokativní lehkostí, ač své tragické vize často odívá do tajuplného závoje v hlubinách věků zakotvených symbolů a metafor. Je dobře, že provokuje k návštěvě opakované, neboť není ani možné obsáhnout oblouk životního díla najednou. Jako každé dobré umění se ani to jeho nedává v plen lehce a napoprvé. Jen tehdy, když přitahuje s magickou silou pozornost stále znovu a znovu, když vtahuje diváka do svých siločar a nutí ho vracet se a dychtivě se těšit z nově objevených souvislostí, jde o silné umění.*“

(Zpracovala: Hanka Lukešová)

Děkuji mnohokrát za ochotu podělit se o osobní vzpomínky a životní data synu Patriku Sainerovi a manželce Evě Sainerové.

H. L.

Použitá literatura:

GÁLOVÁ, Soňa: Hvězdářskou věží plují ostrovy ve stylu buddhistických mandal.
CV týden, 28. 4. 2004, č. 17, s. 5.

Ilja Sainer. Boty, Terče, Numeri. Obrazy–objekty z cyklů 1978–1983. Katalog výstavy, Praha 1985. Text Václav Formánek. Překlad do angl. Petr Pujman, do něm. Dita Babůrková, do ruš. Jarmila Sukopová. Foto Jiří Štamfest. Praha : Záv. výbor ROH Ústavu teorie informace a automatizace ČSAV, 1985. [16] složených s.

Ilja Sainer. Citadela. Malířské a sochařské dílo. [Výst.: Památník Terezín, srpen–říjen 1995]. Terezín : Památník Terezín, [1995]. [28] s.

Ilja Sainer – Citadela II, Bytostné chvění. Památník Terezín, červen–srpen 2007. [Text Jiří Brabec, Olga Šimůnková]. Terezín : Památník Terezín, 2007. [18] s.

Ilja Sainer. Ecce homo. Téma ukřižování v díle 1978–92, obrazy a objekty. [Text Ilja Sainer. Výstava Okresní muzeum Praha–východ Brandýs nad Labem 29. 4. – 31. 5. 1992]. Brandýs nad Labem : Okresní muzeum Praha–východ, [1992]. [4] s.

Ilja Sainer – malíř a sochař [online], c2017 [cit. 18. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.aerobaze.cz/iljasainer/>

Ilja Sainer. Výběr z cyklu Bioprostory 1985–88 (kresby, obrazy, objekty) ; Jaroslav Drahekoupil. Variace na dané téma (fotografie). Praha : Okresní muzeum, 1988. [4 s.].

Výtvarník Sainer vystavuje v muzeu cyklus Ostrovy.
Mladá fronta Dnes, 26. 8. 1997, s. 5.

Personální bibliografie:

<http://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2017/05/sainer-bibl0.pdf>